

ÇİN'İN AFRIKA STRATEJİSİNİ ANLAMAK

Umut Berhan ŞEN

SASAM¹ Sosyal Politikalar Direktörü

ÖZET

Dünyadaki en güçlü ve etkili istihbarat servisleri açısından merak edilen en önemli konuların başında, Çin'in Afrika'daki askeri ve siyasi stratejik planları gelmektedir. Afrika madenleri ve enerji yatakları Çin'in bu kıtaya yönelmesinde temel etkindir. Çin-Afrika diplomatik ilişkileri, Mao Zedung döneminde 1956 yılında başlamıştır. 1960'lı yıllardan itibaren Çin Halk Cumhuriyeti, Afrika kıtasında ideolojik ihraç amaçlı ve yatırıma dayalı ekonomi ve güvenlik politikaları izlemeye başlamıştır. Günümüzde, Çin'in Afrika'ya yönelik politikası bazı çevreler tarafından yayılmacı veya yeni sömürgeci şeklinde nitelendirilmektedir. Çin'in kıtadaki faaliyetlerine Afrika içinde de bazı eleştiriler gelmektedir. Bu eleştiriler, büyük ölçüde, Çin'in Afrika'daki ekonomik etkinliklerinin sosyal ve çevresel açılardan yarattığı olumsuzluklar ile şeffaflık ve iyi yönetim alanlarındaki eksikliklerine yöneliktir. Görülmektedir ki, Çin'in Afrika'daki yayılmacı faaliyetleri, küresel anlamda politik ve bilimsel bir konu başlığıdır. Dolayısıyla bu konudaki politik, istihbari ve operasyonel tartışmalarda, ABD'nin tek kutuplu sisteminin sona erdiği ve Çin'in gücünü arttırdığı küresel sistemde liderlik konumunu kaybettiği değerlendirilmeleri yapılmaktadır. Çin, Afrika'nın sahip olduğu ekonomik potansiyeli de dikkate alarak, kara kıtaya olan ilişkilerini geliştirmek ve çeşitlendirmek istemektedir. Fakat, bu durum, ABD ve Fransa gibi bölgede etkin olan diğer büyük güçlerle çeşitli anlaşmazlıklar ve çatışmalar çıkmasına da neden olabilir. Dolayısıyla, Çin'in Afrika ülkelerine yaptığı büyük mali yardımlar ve Sudan, Angola, Nijerya gibi ülkelerle kurduğu ortaklıkların kısa vadede büyük sonuçlar doğuracağı düşünülse de, orta ve uzun vadede, Afrika'da politik, ekonomik, demografik ve askeri sorunlara neden olacağını öngörüyoruz. Nihayetinde, ileride oluşacak yeni şartlar, Çin-Afrika ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebilir.

Anahtar Kelimeler: Çin, Afrika, güvenlik, strateji, politika

---

¹ Sahipkıran Stratejik Araştırmalar Merkezi

1. GİRİŞ

Coğrafya, siyasetin maddi dünyasıdır. İbn-i Haldun'dan, Montesquieu'ya dek süregelen pek çok yapısalcı tarihçi, pek çok siyasal düşünür, coğrafya ile siyaset arasındaki ilişkiyi irdelenmiştir. Son yıllarda, bölgemizde yaşanan gelişmeler gösteriyor ki, reel politik hesaplamalar, coğrafyayla sentezlenerek, bir takım reel politik kurgulamalara dönüşmektedir. Elbette, bu jeopolitik kurgular, savunmacı bir konseptte gelişebileceği gibi, saldırgan veya yayılcı da olabilir. Afrika kıtası için büyük güçlerin tasarlamış olduğu çeşitli politik kurgular bulunmaktadır. Bunlar arasında son yıllarda göze çarpan ise Çin'in Afrika'daki jeostratejik faaliyetleridir.

Çin uygarlığı ve Çin ulusu, bilinen kadim tarihten günümüze değin, esrarengiz ve güçlü yapısıyla Asya'nın süper gücü olmayı başarmış bir ulus, medeniyet ve devlet organizasyondur. Türk ve dünya tarihindeki yeri daima önemli olmuş ve rakiplerince daima temkinli yaklaşılan bir devlet olabilmiştir. Çin, günümüzde de, küresel arenada lider süper güç olma iddiasını sürdürmekte ve çalışmalarını da bu yönde devam ettirmektedir. 1950'lerden itibaren sürdürdüğü ekonomik kalkınma hamleleriyle eşgüdümlü olarak, siyasi ve askeri gücünü artıran Çin Halk Cumhuriyeti, küresel bir güç olma yolunda önemli adımlar atmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin küresel siyaset sahnesinde güç ve etkinliğini giderek artırdığı genel olarak kabul edilen bir olgudur. Ancak, Çin'in çeşitli yapısal sorunları bulunmaktadır ve söz konusu sorunların ele alınış biçiminin Çin'de önümüzdeki dönemde genel durum ve görünüşü etkileyebileceğini düşünüyorum.

ABD Ulusal İstihbarat Konseyi tarafından Aralık 2012 tarihinde yayınlanan ve ABD Yönetimlerine uzun dönemli stratejik planlamada yardımcı olmayı amaçlayan "*Küresel Eğilimler 2030*" isimli raporda da bu kapsamda, önümüzdeki dönemde Asya-Pasifik'in en önemli küresel güç merkezi haline geleceği ve Çin'in çeşitli güç unsurları bakımından ABD'yi geride bırakacağı öngörüsünde bulunmaktadır. Ayrıca Çin'in Afrika'ya yönelik askeri ve ekonomik faaliyetlerine de özellikle dikkat çekilmektedir.

Günümüzde '*ABD'nin en fazla borçlandığı devlet*' olan Çin Halk Cumhuriyeti, pandemiyi küresel ekonomik hegemonya için nihai fırsata çevirmeyi başarmıştır. Dünyanın bu durumu dengelemesi imkansızlaşırken, akla şu soru geliyor: Günümüzde, Konfüçyüsizm ve Maoizmin sentezi olarak gelişen yeni Çin Hegemonik distopya düzeni, rasyonalist Batı uygarlığına karşı politik ve ekonomik üstünlük sağlayabilecek mi? Bunu elbette zaman gösterecektir. Dolayısıyla dünyanın bu anlamda orta noktada bulunan ülkesi Türkiye, pandemi sürecinde başlayan bu yeni ve sonucu belirsiz hegemonya mücadelesi henüz nihayete ermemişken, küresel ittifaklarını gözden geçirmek, zamana ve koşullara göre yeni hamleler yapmak ve stratejilerini sürekli olarak güncellemek durumundadır. Özellikle Ortadoğu ve Afrika'da daima aktif ve güçlü olmak isteyen bir Türkiye Cumhuriyeti, Çin'in bu bölgelerde yürüttüğü ekonomik ve askeri faaliyetlere yönelik daima tedbirli, temkinli ve teyakkuzda olmak durumundadır

1.1 Çin'in Küresel Etkisi

Ekonomik kalkınması için duyduğu enerji ihtiyacı, Çin'in bölgesel ve küresel siyasetini şekillendiren önemli bir etkidir. Enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve ulaşım güzergâhlarının emniyetinin sağlanması enerji siyasetinin iki önemli sütununu oluşturmaktadır. Bu kapsamda Çin, enerji zengini bölgelere özel önem vermekte, enerji nakil güzergâhları üzerinde kontrol sahibi olabilmek için projeler geliştirmekte, deniz yolunun risklerine karşı kara ve demiryolu ile boru hatları projelerini gündeme getirmektedir. Orta Asya, Kafkaslar, Güneybatı Asya, Latin Amerika, Afrika ve geniş Ortadoğu bölgesinde enerji konusundaki ağırlığını artıran Çin, enerji güvenliğini sadece ekonomik açıdan değil, stratejik açıdan da değerlendirmektedir.

Çin, her süper güç gibi, kıtalararası bir etkiye sahiptir. Sahip olduğu bu gücü üç alandaki etkinliğine borçludur: Ordu, İstihbarat, Ekonomi. Çin bu altın üçgen modeli sayesinde devletin ulusal güvenlik stratejisini kurgulamıştır. Çin'in 16 Nisan 2013 tarihinde kamuoyuyla başlık olarak paylaşılan "*Çin Silahlı Kuvvetlerinin Çeşitlenen Görevleri*" başlıklı beyaz kitabı, bir ulusal güvenlik strateji belgesi mahiyetini taşımaktadır.² Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'ne benzer bir niteliğe sahiptir. Beyaz kitap, 1998 yılından beri, iki yılda bir güncellenmektedir.

Esasen, Çin'den yeryüzüne yayılan Covid-19 pandemisi Çin devletinin toplum yapısı üzerinde sarsıcı bir etki yaptıysa da, Çin açısından bu durum, sahip olduğu küresel etki alanını beklenen ölçüde etkilememiş gözükmektedir. Nihayetinde bugün, dünyadaki en güçlü ve etkili istihbarat servisleri açısından merak edilen en önemli konuların başında, Çin'in Afrika ve Ortadoğu'daki askeri ve siyasi stratejik planları gelmektedir.

1.2. Çin'in Afrika'daki Enerji Politikaları

Afrika madenleri ve enerji yatakları Çin'in bu kıtaya yönelmesinde temel etkidir. Çin-Afrika diplomatik ilişkileri, Mao Zedung döneminde 1956 yılında başlamıştır. 1960'lı yıllardan itibaren Çin Halk Cumhuriyeti, Afrika kıtasında ideolojik ihraç amaçlı ve yatırıma dayalı ekonomi politikaları izlemeye başlamıştır. Bu konudaki atılımları şu şekilde sıralayabiliriz; 2000 yılı Ekim ayında Çin-Afrika Forumu kurulmuştur. 2006 yılı Çin-Afrika diplomatik ilişkilerinin 50. yılıydı. 4 Kasım 2006'de Pekin Zirvesi düzenlenmiştir.³ 2000-2007 arası Çin ile Afrika arasındaki ticaret, 10 milyar dolardan 70 milyar dolara yükselmiştir. 2010 itibarıyla ise Çin, ABD, Fransa ve İngiltere'yi geride bırakarak Afrika'nın en büyük ticari ortağı haline gelmiştir. Çin, 2021-2025 arası Afrika'ya 20 milyar dolar civarı yatırım yapmayı planlamaktadır. 2022 Ocak ayı itibarıyla, Afrika'da 600 bin Çin'li bulunmaktadır. Angola'da 2002 yılında sona eren iç savaşın ardından, Çin Angola'ya 12 milyar dolar kredi vermiştir. Afrika, Çin'in dışarıdan alınan petrolünün %20'sini oluşturmaktadır. Çin'in en güvenli ve

---

² Söz konusu beyaz kitap, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'ne benzer bir niteliğe sahiptir.

³ Bu zirveye 35 Afrika ülkesi katılırken, sadece dönemin Libya lideri Muammer Kaddafi katılmamıştır.

verimli petrol çıkardığı ülke Sudan'dır. Çin yakın gelecekte Sudan'ı Afrika'nın Dubai'si yapmayı planlamaktadır. Ayrıca Çin için Sudan'daki en büyük risk, geçmişte Sudan'da yatırım yapan Total ve Shell firmalarının, Sudan'a geri gelme ihtimalleridir. BM Güvenlik Konseyi'nde Sudan'a en büyük desteği Çin vermektedir. Başlangıçta ağırlığını ekonomik konuların oluşturduğu ilişkiler, zamanla sosyal ilişkiler, değişim programları, eğitim ve sağlık hizmetlerini kapsayacak şekilde genişlemiştir. Çok sayıda Afrikalı genç, Çin'de eğitim almaktadır. Hemen hemen bütün Afrika ülkelerinin Çin'de Büyükelçiliği mevcuttur.

Enerji, bakır, platin, demir ve kereste ihtiyacının üçte birini Afrika'dan temin eden Çin, kıtada yatırım yapmakta, istihdam yaratmakta, kıtaya teknoloji transfer etmekte ve maddi yardım sağlamaktadır. Çin'in kalkınma yardımlarının yarıya yakını Afrika'ya tahsis edilmektedir. 2000 yılında 10 milyar ABD Doları olan Çin-Afrika ticaret hacmi, 2011 yılında 160 milyar ABD Doları'na erişmiştir. Çin'in Afrika'daki doğrudan yatırımları 50 milyar ABD Doları'nı, 2010'dan buyana Afrika ülkeleriyle yaptığı ticari anlaşma ve tekliflerin toplamı da 101 milyar ABD Doları'nı aşmıştır.

Afrika'da nüfusunun çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu ve dünyadaki petrol rezervlerinin yüzde 10'una sahip olan Nijerya, ekonomisini istikrarlı götürmek için enerjiye aç Çin ile ilişkilerini geliştirmektedir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2011'de 1.1 milyar dolardan 2019'da 3,13 milyar dolara çıkmıştır. Ayrıca Çin, 2007 yılında Nijerya için uzaya bir telekomünikasyon uydusu fırlatmıştır. Nijerya, petrol ve doğalgaz üretimiyle Çin ekonomisinin enerji gereksinimini karşılayacak kilit önemdeki kaynaklardan biridir. Nijerya'dan yüklü miktarda petrol alan Çin, bu ülkeye demiryolu ve hidroelektrik santralleri inşa ediyor ve enerji karşılığında, Nijerya'nın istediği yatırım ve teknoloji ihraç etmektedir. 2001 yılından günümüze dek, çok sayıda Çinli şirket, Nijerya'da fabrikalar kurmuştur. Nijerya ordusu, Çin'den çok sayıda savaş uçağı ve sorunlu Nijer Deltası'nda kullanmak askeri devriye botları satın almaktadır. Nijer Deltası dünyada en fazla petrol üretilen sekizinci bölge olarak bilinmektedir.

2. Çin'in Afrika'daki Grand Stratejisi

Çin'in Afrika'ya yönelik kurguladığı grand stratejisinin pik noktasında ise Cibuti yer almaktadır. Zira, Afrika'da askeri üs edinme rekabetinde, Afrika Boynuzu'nun Ortadoğu'ya en yakın ucunda yer alan Cibuti, ön plana çıkmaktadır. An itibarıyla Çin, ABD, İtalya ve Japonya'nın Cibuti'de birer askeri üssü bulunmaktadır. Ayrıca Almanya, İspanya ve Suudi Arabistan Cibuti'de bir askeri üsse sahip olmak için girişimlerini sürdürmektedir. Cibuti'deki askeri üs rekabetinin, özellikle Çin ile ABD arasında yaşandığı gözlenmektedir. Hatta Pentagon karar mercileri, Çin'in daha önce Sri Lanka'da yaptığı gibi Cibuti'yi de borçlandırıp, ABD askeri üssünün bulunduğu ve ABD jeostratejik menfaatleri açısından oldukça kritik bir noktada yer alan Cibuti'nin bazı stratejik varlıklarına Çin'in el koyma ihtimalinden rahatsızlık duymaktadır. Ayrıca Cibuti'nin kamu borcunun büyük bir kısmının Çin'e yönelik olması, ABD'nin endişelerini doğrular niteliktedir. Çin-ABD rekabetinin ötesinde düşünüldüğünde ise hem Japonya'nın hem de Çin'in bu ülkede bir askeri üsse sahip oldukları gerçeğinden hareketle Cibuti, Asya ülkelerinin Afrika'daki varlıklarını kolaylaştıran ve sağlamlaştıran bir geçiş kapısı olarak da nitelendirilebilir.

Günümüzde, Çin'in Afrika'ya yönelik politikası bazı çevreler tarafından "yayılmacı" veya "yeni sömürgeci" şeklinde nitelendirilmektedir. Dolayısıyla, kimi yorumcuların, Fransa'nın ABD'nin de desteğiyle son dönemde Mali'de başlattığı operasyonu, Çin'in kıtadaki etkinliğine ekonomik yollardan cevap veremeyen AB ülkelerinin, askeri hamlelerle Çin'in önünü kesmeye çalışması olarak açıklamaları dikkat çekicidir. Çin'in kıtadaki faaliyetlerine Afrika içinde de bazı eleştiriler gelmektedir. Bu eleştiriler, büyük ölçüde, Çin'in Afrika'daki ekonomik etkinliklerinin sosyal ve çevresel açılardan yarattığı olumsuzluklar ile şeffaflık ve iyi yönetim alanlarındaki eksikliklerine yöneliktir.

Görülmektedir ki, Çin'in Afrika'daki yayılmacı faaliyetleri, küresel anlamda politik ve bilimsel bir konu başlığıdır. Dolayısıyla bu konudaki politik, istihbari ve operasyonel tartışmalarda, ABD'nin tek kutuplu sisteminin sona erdiği ve Çin'in gücünü arttırdığı küresel sistemde liderlik konumunu kaybettiği değerlendirilmeleri yapılmaktadır. Fakat, ABD'nin güç kaybı ve Çin'in güçlenmesi göreceli bir değerlendirmedir ve ABD'nin güç unsurları bakımından Çin'in çok gerisine düştüğü anlamına gelmemektedir. Ayrıca, ABD'nin küresel meselelerde Çin'in desteğine daha fazla ihtiyaç duyduğu da bir gerçektir. 2020 yılı itibarıyla, "ABD-Çin ilişkilerinin denge merkezinin Çin'in lehine değiştiği" görüşü başta, Pentagon'a yakınlığıyla bilinen ABD düşünce kuruluşu Rand Corporation olmak üzere pek çok çevre tarafından yapılmaktadır. Yine Rand Corporation, ABD'nin yakın gelecekte Afrika'daki Çin yayılmacılığını önleyebilmesi için, Çin'in Afrika'daki askeri varlığına karşı koyması amacıyla bizzat Afrika kökenli özel birlikler kurulabileceğini öne sürmektedir.

Sonuç

Başta Sudan olmak üzere, Afrika ülkelerinin neredeyse tamamı sahip olduğu ekonomik gücün yanı sıra, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu(BMGK) daimi üyesi olan ve küresel meselelerde giderek daha etkili bir konuma gelen Çin'le ilişkilerini her alanda geliştirme çabasıdadır. Çin de, Afrika'nın sahip olduğu ekonomik potansiyeli de dikkate alarak, kara kıtaya olan ilişkilerini geliştirmek ve çeşitlendirmek istemektedir. Vardığımız sonuca gelirse; Sürekli hacmi genişleyen ekonomisi ve Ortadoğu'nun kaos içindeki durumu düşünülürse, Çin'in Afrika petrolüne tamamen bağımlı olması mümkündür. Fakat, bu durum, ABD ve Fransa gibi bölgede etkin olan diğer büyük güçlerle çeşitli anlaşmazlıklar ve çatışmalar çıkmasına da neden olabilir. Dolayısıyla, Çin'in Afrika ülkelerine yaptığı büyük mali yardımlar ve Sudan, Angola, Nijerya gibi ülkelerle kurduğu ortaklıkların kısa vadede büyük sonuçlar doğuracağı düşünülse de, orta ve uzun vadede, Afrika'da politik, ekonomik, demografik ve askeri sorunlara neden olacağını öngörüyoruz. Nihayetinde, ileride oluşacak yeni şartlar, Çin-Afrika ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebilecek niteliktedir.

KAYNAKÇA

Adıbelli, Barış (2007), Çin'in Avrasya Stratejisi, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Adıbelli, Barış (2016), Pax Sinica Çin'in Dünya Düzeni, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Ankara Strateji Enstitüsü. (2012). Türkiye-Çin İlişkileri. Şubat.

Alpay, Yalın. (2009). Çin Afrika'da Ne yapıyor?, Stratejik Araştırmalar Dergisi, 14, 3-18.

Kalkır, N. (2018), "Konfüçyüs'ün Yönetim Anlayışı Üzerine Bir Analiz", Current Research in Seçal Sciences, 4 (8), s. 97-107.

Konfüçyüs (1963). Büyük Bilgi Müzik Hakkında Notlar (M. N. Özerdim Çev.) Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Konfüçyüs (1974). Konuşmalar. (M. N. Özerdim Çev.). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği (2014). Çin'in Kuzey Kutbu'na Yönelik Artan İlgisi, Ankara.

Örmeci, Ozan. (2013). 21. Yüzyılda ABD – Çin Rekabeti. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. 29, 1-14.

Öz, Sumru. (2006). Küresel Rekabette Yükselen Bir Güç: Çin, TÜSDAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu.

Sandıklı, Atilla. (2009). Geleceğin Süper Gücü Çin, Bilge Strateji. 1(1), 40-50.

TC Ekonomi Bakanlığı Çin Halk Cumhuriyeti Raporu 2013, 8-9-11-14.

US Geological Survey Fact Sheet. (2008). Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle, Temmuz 2008.

Yılmaz, Sait. (2008). Yükselen Güç Çin'in Güvenlik Politika ve Stratejileri, Stratejik Araştırmalar Dergisi, 1(2), 77-98.

